

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

ХВЕДЧАК ЛЕОНІД ПАВЛОВИЧ

**ОРГАНИ ТА СЛУЖБИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ ЯК
СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма «Державна служба»

Робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Науковий керівник:

**БУСЛЕНКО ВАСИЛЬ
ВОЛОДИМИРОВИЧ,**

доктор політичних наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №
засідання кафедри політології
та публічного управління
від _____ 2024 р.
Завідувач кафедри
(_____) В. Бусленко

ЛУЦЬК – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІВ І СЛУЖБ У СПРАВАХ ДІТЕЙ	6
1.1. Суб'єкти державної політики захисту прав дітей в Україні.....	6
1.2. Адміністративно-правовий механізм захисту прав дітей.....	13
1.3. Ступінь наукової розробленості проблеми.....	18
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБ ТА УСТАНОВ У СПРАВАХ ДІТЕЙ	21
2.1. Адміністративно-правові засади діяльності служб та установ у справах дітей	21
2.2. Правовий статус Державної служби у справах дітей.....	30
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ТА СЛУЖБ У СПРАВАХ ДІТЕЙ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	39
3.1. Моделі організації служб у справах дітей у системі органів публічного адміністрування	39
3.2. Шляхи підвищення ефективності діяльності органів та служб в справах дітей на місцевому рівні	44
3.3. Притулок для дітей в м. Рожище як суб'єкт публічного адміністрування	48
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Забезпечення прав дитини залишається важливим не лише у діяльності органів державної влади, але й відображається в діяльності органів місцевого самоврядування в Україні, громадах й інших суб'єктах, котрі в умовах нинішнього розвитку державності перебувають на етапі реформування і потребують злагодженої, визначеної на законодавчому рівні взаємодії. Проте у визначеному курсі на децентралізацію влади спостерігається тенденція, що держава прагне перекласти на органи місцевого самоврядування ще одну сферу відповідальності, пов'язану з забезпеченням прав дитини. Тепер за рахунок коштів з місцевих бюджетів заплановано фінансування санаторно-курортного лікування й оздоровлення дітей, дитячо-юнацький спорт, професійно-технічна освіта. У 2017 р. навіть пропонувалося прийняти законопроект, за яким мали фінансуватися із місцевих бюджетів протитуберкульозні й дитячі санаторії, пільги дітям-інвалідам, дитячі будинки сімейного типу, багатодітні сім'ї [21]. Проте законопроект не було підтримано.

При обговоренні питання здійснення Плану заходів на першому етапі Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки Уповноваженим Президента України з прав дитини було відзначено, що «основним завданням в умовах децентралізації є побудувати спроможну громаду, яка стане відповідальною за благополуччя та безпеку кожної дитини, котра проживає на її території, щоб діти не відривались від сім'ї а в повному обсязі отримали всі необхідні для цього послуги та не потрапили в інтернатні заклади» [53]. Це є свідченням того, що як на загальнонаціональному, так і на місцевому рівні є необхідність створення дієвого механізму

забезпечення прав дитини. Інституційний механізм, що діє на сьогодні, з огляду на базові положення законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації» не може бути запорукою й міцною гарантією стабільного належного а також сучасного функціонування органів влади в сфері забезпечення прав дитини. Тому актуальним є дослідження суб'єктів публічного адміністрування у сфері захисту прав дітей, виявлення позитивних та негативних моментів у їх роботі.

Об'єкт дослідження – державна політика України у справах захисту прав дітей.

Предмет дослідження – органи та служби у справах дітей в Україні як суб'єкти публічного адміністрування.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є комплексне дослідження органів та служб у справах дітей як суб'єктів публічного адміністрування. та розробці практичних рекомендацій щодо їх вдосконалення.

Мета роботи визначає наступні **завдання**:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні засади дослідження органів та служб у справах дітей.
2. Визначити ступінь наукового вивчення проблеми.
3. З'ясувати нормативно-правову базу діяльності органів та служб у справах дітей.
4. Концептуалізувати проблеми функціонування органів та служб у справах дітей в умовах реформи місцевого самоврядування.

Методологія дослідження. Методологічну основу магістерської роботи складають принципи, підходи, методи пізнання й організації наукового дослідження, використання яких спрямоване на розв'язання зазначених наукових завдань. Дослідження здійснюється в рамках неінституційного, структурно-функціонального та системного підходів.

наукових завдань. Зокрема, структурно-функціональний підхід був необхідний для визначення ролі органів та служб у справах дітей у системі органів виконавчої влади та загалом політики держави щодо захисту прав дітей. Системний підхід використаний для виявлення взаємозв'язків, між інституціями, що функціонують в системі захисту прав дітей.

В роботі використано ряд загальнологічних методів (індукція, дедукція, аналіз, синтез, порівняння і т.д.). Також застосовано проблемно-хронологічний метод, який дозволив простежити логіку реформування органів місцевого самоврядування в контексті діяльності служб в справах дітей. Метод систематизації став інструментом, що допоміг впорядкувати механізми взаємодії між центральними та регіональними структурами в справах дітей.

Наукова новизна результатів дослідження визначається постановкою проблеми, комплексним аналізом організаційно-правових засад діяльності органів та служб у справах дітей в Україні, визначенням публічно-правових статусів даних інституцій, узагальненням досвіду взаємовідносин з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Практичне значення дослідження. Використання матеріалів дасть можливість покращити вироблення та реалізацію державної політики щодо захисту прав дітей. Висновки та узагальнення дослідження можуть бути використані у навчальному процесі на ОПП Публічне управління та адміністрування при викладанні дисципліни «Міське самоврядування».

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів (8 підрозділів), висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІВ ТА СЛУЖБ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

1.1. Суб'єкти державної політики захисту прав дітей в Україні

Державна політика з прав захисту дітей реалізується через поєднання різноманітних органів, установ, організацій, які взаємопов'язані між собою. Щоб забезпечити належні умови для реалізації соціальних, економічних, культурних, особистих прав дітей в Україні, та взявши і врахувавши необхідність піклування про дитину, виконуючи нашою державою міжнародні зобов'язання в контексті забезпечення прав дитини в Україні з 2011 року запровадили посаду Уповноваженого Президента України з прав дитини [14].

Запровадження посади спеціалізованого омбудсмена в справах дітей, показало, що Україна визнавала необхідність окремої уваги забезпеченню прав дітей. Охорона дитинства залишається пріоритетним напрямом спрямованості держави. Поява самої інституції Уповноваженого Президента України з прав дитини повністю відповідає Конвенції ООН про права дитини та. Але, коли проаналізувати правову основу, на основі якої Уповноважений Президента України з прав дитини може здійснювати свою діяльність, звертаємо увагу, що чинне законодавство встановило лише завдання й права Уповноваженого Президента України з прав дитини. Так, частини 4 та 5 Положення про Уповноваженого Президента України з прав дитини встановлює, що його основним завданням є постійний моніторинг дотримання в Україні конституційних прав дитини, виконання нашою державою міжнародних зобов'язань в даній сфері і внесення в визначеному порядку Президентіві України різних пропозицій про припинення й запобігання повторення законних інтересів та порушень прав дитини;

внесення Президенту України різних пропозицій про підготовку проєктів законів, актів Президента України по питаннях захисту прав й законних інтересів дитини. Уповноважений має здійснювати заходи, спрямовані на захист й відновлення законних інтересів та порушених прав дитини, інформувати громадськість про подібні заходи та визначати їх результати. В контексті нашого дослідження важливим є повноваження по здійсненню заходів по налагодженню різноманітної взаємодії органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування по питаннях захисту законних інтересів й прав дитини. Тому прописані на рівні законодавства завдання Уповноваженого Президента України з прав дитини дозволяють стверджувати, що дана інституція не являється абсолютно самостійною в своїй діяльності. Її функціонування здійснюється через безперервну взаємодію із Президентом України, котрий залишається гарантом дотримання прав та свобод людини.

Окрім Уповноваженого Президента України з прав дитини в сфері забезпечення прав дитини має істотну роль Кабінет Міністрів України. В той же час варто вказати на те, що його повноваження в сфері дотримання прав дітей в законодавчій площині не визначені конкретно. Скажімо до його завдань віднесемо вжиття конкретних необхідних заходів, які б сприяли забезпеченню прав й свобод громадянина й людини, а також створення позитивних умов щоб вільно і всебічно розвивалася особистість. Це знайшло деталізацію в Законі України «Про Кабінет Міністрів України». Проте, у даному законі ми не бачимо положення, згідно якого чітко визначені повноваження Кабінету Міністрів України саме в сфері по забезпеченню прав дитини. Це призводить інколи до помилкового уявлення щодо того, що ніби Кабінет Міністрів України не задіяний у забезпеченні прав дитини.

Якщо визначати компетенцію органів державної влади в галузі забезпечення прав дитини, то не варто обходити увагою і самі суди. Вони

розглядають справи про тих неповнолітніх, що вчинили правопорушення кримінального характеру. Варто також зазначити адміністративну відповідальність батьків чи усиновителів, піклувальників чи опікунів неповнолітніх за те, що вони не виконують свої обов'язки по вихованню і навчанню дітей. Суди також розглядають справи по обмеженню батьків в дієздатності, відібрання дітей та відповідно позбавлення прав батьків. Суд має право прийняти рішення по виселенню осіб, які позбавлені батьківських прав, у випадку коли їх проживання разом з дітьми, по відношенню до яких вони позбавлялися батьківських прав, є неможливим.

Через суд можливе поновлення прав батьків та розв'язуються спори між батьками щодо інформації про місце, де проживають діти. В судовому порядку розв'язуються інші питання, які пов'язуються з житловими, особистими а також майновими правами неповнолітніх. Сьогодні в суспільстві часто дискутують над питанням чи є необхідним впровадження ювенальних судів та окремих центрів в Україні.

Важливими органами влади, котрі наділяються компетенцією в сфері забезпечення прав дитини, залишаються органи й служби в справах дітей а також спеціальні установи для дітей. Підставою їх діяльності є Конституція України, Конвенція ООН про права дитини, Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [41]. В даних нормативних документах зазначається, що на них в межах визначеної компетенції покладається захист прав дітей на життя, виховання, освіту, розвиток, медичне обслуговування, надання підтримки дітям матеріального характеру, медичне обслуговування та профілактика серед них правопорушень.

Чинним законодавством передбачено, що саме центральний орган виконавчої влади має повноваження реалізувати державну політику в сфері всиновлення й захисту прав дітей. На нього покладаються завдання по розробці й здійсненню самостійно чи разом з конкретними органами

виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, установами та підприємствами а також організаціями які мають різну форму власності, громадськими організаціями конкретних узгоджених заходів по захисту прав, свобод та законних інтересів дітей.

Кабінет Міністрів покликаний здійснювати координацію зусиль органів місцевого самоврядування, центральних і в тому числі місцевих органів виконавчої влади, підприємств а також різних установ й організацій, що мають різні форми власності по вирішенню питань по захисту соціального дітей і організації роботи по недопущенню дитячої бездоглядності [37].

Також діяльність в Україні Національної поліції і надання їй відповідних компетенцій в сфері забезпечення прав дитини повинно відігравати важливу роль. Це пояснюється тим, що діяльність даних органів спрямовується на те, щоб зменшити динаміку зростання майбутніх потенційних злочинців, притягнути до відповідальності дітей, котрі є винними за скоєнні правопорушення. Також дані органи здійснюють виховну роботу, формують у неповнолітніх правомірну поведінку, навіть певною мірою правову культуру, суть якої навчити дітей «дружити з законом» [40].

В цьому руслі органи Національної поліції неухильно проводять діяльність по виявленню, припиненню та розкриттю тих кримінальних правопорушень, які вчинені дітьми; вжиття задля цієї мети оперативно-розшукових та профілактичних заходів, які передбачені чинним законодавством; розгляд конкретних заяв та повідомлень про здійснене правопорушення, вчинене безпосередньо дітьми; виявлення конкретних причин а також умов, які сприяли вчиненню таких правопорушень дітьми. Працівники Національної поліції вживають заходи до їх усунення; беруть участь в правовому вихованні дітей; пошуку тих дітей, що зникли.

Нацполіція уповноважена виявляти дорослих осіб, що можуть втягувати дітей в пияцтво, злочинну діяльність, проституцію, наркоманію а також жебрацтво; виявляти осіб, що замінюють батьків чи самих батьків, котрі ухиляються від виконання прописаних законодавством обов'язків по створенню належних умов для навчання, життя та виховання дітей. Працівники мають вести облік правопорушників, котрі не досягли 18 років щоб проводити профілактичну роботу, інформувати відповідні служби в справах дітей стосовно цих дітей та ін.

Також варто взяти до уваги те, що органи Національної поліції можуть наділятися певними правами через процедуру законного затримування дітей. В свою чергу, спеціальні установи (юридичні особи) в органах Національної поліції, які призначаються для тимчасового тримання дітей у віці від 11 років мають приймальники-розподільники для дітей. Такі заклади діють, зокрема, в областях, столиці та функціонують у відповідності з положенням, яке затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України [40].

Щодо загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації, то вони є спеціальними навчально-виховними закладами створеними безпосередньо для дітей, котрі мають потребу з особливими умовами виховання. Вони підпорядковані центральному органу виконавчої влади, який має забезпечувати формування державної політики в галузі освіти і науки. До таких закладів направляються особи, що вчинили правопорушення кримінального характеру у віці до 18 років чи правопорушення ще до досягнення того віку, від якого настає кримінальна відповідальність. Ключовими завданнями професійних училищ соціальної реабілітації та загальноосвітніх шкіл є формування належних умов для навчання, життя, а також виховання учнів, росту їхнього загальноосвітнього та культурного рівня, підготовки професійного характеру, розвитку індивідуальних нахилів а також здібностей, повне

забезпечення необхідної медичної допомоги; здійснення соціальної реабілітації учнів, соціального захисту а також правового виховання в умовах постійного педагогічного режиму [16].

До шкіл загальноосвітніх соціальної реабілітації за рішенням суду направляються діти від 11 до 14 років. До професійних училищ соціальної реабілітації у віці від 14 років. У зазначених школах дітей і професійних училищах соціальної реабілітації дітей тримають в межах терміну, який встановлений судом. Проте це на термін не більше трьох років. Дострокове звільняють дітей з загальноосвітніх шкіл а також професійних училищ соціальної реабілітації через суд за клопотанням ради школи чи училища за місцезнаходженням закладу.

Центри медичної та соціальної реабілітації дітей формуються в державній системі охорони здоров'я. Їх визначає спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в справах сім'ї, дітей та молоді а також центральний орган виконавчої влади, який покликаний забезпечувати формування державної політики в сфері охорони здоров'я. Такі центри створюються для дітей, що вживають алкоголь, наркотики та для дітей, котрі за станом здоров'я не можуть бути спрямовані до професійних училищ соціальної реабілітації та шкіл соціальної реабілітації. Базовим завданням центрів медичної та соціальної реабілітації залишається створення умов та забезпечення лікування дітей від наркоманії, алкоголізму, токсикоманії і їх психосоціальна корекція та реабілітація.

Щодо спеціальних виховних установ, які відносяться до Державної кримінально-виконавчої служби України, то такими є установи, в яких реалізується покарання неповнолітніх віком від чотирнадцяти років, які є засудженими до позбавлення волі. Діяльність та організація спеціальних виховних установ регламентується кримінальним виконавчим законодавством.

Окремо варто розглянути притулки для дітей. Вони є закладами соціального захисту, які створюються для тимчасового перебування дітей віком від 3 до 18 років. Дані притулки підпорядковані відповідній службі у справах дітей. Основним завданням даних притулків для дітей розглядається соціальний захист тих дітей, що опинились у складних життєвих обставинах та залишили сім'ї, навчальні заклади. Притулки мають створювати належні житлові та побутові психолого-педагогічні умови щоб забезпечити нормальну життєдіяльність дітей, надавати їм можливість працювати, навчатися та змістовно проводити дозвілля.

Центри соціально-психологічної реабілітації дітей підпорядковані відповідній службі в справах дітей щоб реалізувати тривале (стаціонарне) чи денне перебування дітей у віці від 3 до 18 років, які виявилися в складних життєвих обставинах, надати їм комплексну соціальну, психологічну, педагогічну, медичну, правову та іншу допомоги [17].

Типове положення щодо діяльності центру соціально-психологічної реабілітації дітей затверджується Кабінетом Міністрів України. Соціально-реабілітаційні центри у вигляді дитячих містечок є закладами соціального захисту для проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, безпритульних дітей віком від 3 до 18 років, дітей, розлучених із сім'єю, надання їм комплексної психологічної, соціальної, медичної, педагогічної, правової та іншої видів допомоги та подальшого їх влаштування. Такі дитячі містечка у вигляді центрів утворюються, ліквідуються чи реорганізуються місцевою державною адміністрацією та підпорядковуються службі в справах дітей [11, с. 45]. Варто звернути увагу, що поданий вище перелік повноважень державних органів, які здійснюють діяльність в сфері забезпечення прав дитини, не вичерпується поданим, так як вони можуть виконувати й інші обов'язки та мати також ряд інших прав, які передбачаються законодавством.

1.2. Адміністративно-правовий механізм захисту прав дітей

Для аналізу державної політики захисту прав дітей важливо проаналізувати механізм захисту прав дітей. Чинне законодавством не визначає поняття адміністративно-правового механізму захисту прав дітей. Тому в нашій магістерській роботі дана правова категорія розкрита через аналіз основних наукових підходів щодо пояснення самого терміну «механізм»; визначення мети застосування в адміністративному й правовому врегулюванні відносин по відношенню до захисту дітей.

В Словнику української мови «Академічний тлумачний словник» поняття «механізм» розглянуто через внутрішню будову, систему чого-небудь; єдність процесів та станів, з яких формується конкретне фізичне, хімічне та ін. явище [47]. Варто погодитись з наступним, що осмислення категорії «механізм» (в значенні загальному) передбачає: 1) всю складність внутрішньої його будови; 2) узгодженість а також системність, організації його елементів (компонентів); 3) схильність до динамічного розвитку, цілеспрямоване визначення його функціонування; 4) здатність до самоорганізації чи управління зовнішнє [12, с. 18]. Механізм також розглядається через єдність тих елементів, які задля функціонування долучають до роботи інших. Суть його роботи криється в тому, що один з його елементів призводить до руху інший. Наступний, в свою чергу, тягне за собою ряд інших елементів [1, с.170]. Тобто механізм сам за суттю являється інституцією, котра спроможна об'єднати у своєму складі значну кількість структурних елементів, котрі, на один погляд, здаються абсолютно не сумісними. Проте в даному випадку полягає його основна мета – надати взаємодію незалежним правовим інституціям з тим, щоб

сприяти, необхідному для системи порядку [8, с.45].

Якщо використовувати категорію «механізм» для конкретизації цілей то йдеться про конкретизацію вибору певних способів впливу на важливі суспільні відносини. Не дивлячись на те, що «способи впливу» можуть розглядатися як: 1) стимули, методи, форми, інструменти, технології [11, с. 260]; 2) заходи і засоби; 3) державні регулятори – вони водночас відображають і певну форму реалізації конкретної діяльності. Для уповноважених суб'єктів реалізації права адміністративного формою діяльності є публічне адміністрування. Під категорією «адміністрування» (від лат. «administratio» – «управління», «служіння», «допомога») розглядається діяльність щодо впорядкування визначених суспільних відносин у той спосіб, який буде спрямовуватися на служіння народові [54, с.119].

Якщо взяти певні теорії, то відзначим, що адміністративно-правовий механізм захисту дітей можна розглядати як похідний за змістом від механізму захисту й реалізації прав громадян. В той же час він має свої особливості. Зокрема, правове явище адміністративного права й власну структуру. Щодо структури самого адміністративного та правового механізму захисту дітей, то звернемо увагу що є відсутнім єдиний підхід. Так, ряд дослідників виокремлюють такі підрівні механізму. Перший рівень розглядає міжнародно-правовий захист прав дітей. Другий є регіональним рівнем. Третій національний рівень [50, с.133]; Відповідно інший підхід розглядає у залежності від рівнів влади – місцевий, центральний, регіональний. У відповідності до третього підходу розглядається міжнародний та внутрішньодержавний рівні.

Адміністративно-правовий механізм захисту дітей може передбачати реалізацію цілого комплексу соціально-економічних, правових, технічних, організаційних й інших способів, які мають метою запобігання різним порушенням прав дітей а також відновлення порушених прав, усунення

перешкод в реалізації законних прав. Які ж є способи впливу уповноважених суб'єктів? Такими способами є перш за все різні інструменти публічного адміністрування:

– прийняття тих чи інших нормативних актів (наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію проекту про створення сприятливих умов для реалізації прав дитини»);

– прийняття адміністративних актів індивідуального характеру (наприклад, рішення органу, що займається опікою та піклуванням про взяття дитини, що перебуває в ускладнених життєвих обставинах) та укладення адміністративних договорів (наприклад, договір щодо передачі державної або комунальної власності щоб будувати заклади, діяльність яких буде спрямовуватися на захист прав дітей) [7, с. 23].

Досить слушною залишається зокрема позиція А.Дакал, який відносить до способів захисту дітей ті, що не передбачають відразу настання наслідків юридичного плану («організаційних форм публічного адміністрування»). Автором зазначається, що дані способи є за змістом регламентовані законодавчо дії органів та установ публічного адміністрування, які не породжують, а також не змінюють й не припиняють приписів правового характеру і спрямовані на організаційне впорядкування здійснення виконавчої та розпорядчої діяльності в сфері забезпечення захисту дитини [4, с. 60]. Вказане досить дотичне до висновків, до яких прийшов А. Берлач. Він вважав недоцільним використання терміну «неправова форма» (коли класифікують форму адміністративної діяльності), так як вона може розглядатися синонімом «протиправності», «незаконності». Тому, хоч способи впорядкування не породжують правові наслідки, потрібно вживати термін «організаційна форма» [2, с. 254].

Таким чином, можемо стверджувати, що безпосередньо адміністративно-правовий механізм захисту дитини націлюється на безпосереднє відновлення прав дитини і особливо її правового становища.

Також ми говоримо про вжиття конкретних засобів щодо захисту дітей від усіх форм психологічного, фізичного, економічного та сексуального насильства, образ, недбалого та жорстокого поводження, залучення до гірших форм праці дитини (в тому числі ми говоримо про батьків чи осіб, котрі їх замінюють); порушень індивідуальних прав на недоторканність, свободу, гідність; грубого порушення принципу кращого забезпечення інтересів дітей; втягнення діяльність злочинного характеру, залучення до вживання напоїв алкогольних, засобів наркотичного характеру та психотропних речовин; залучення до релігійних, ультраекстремістських психокультових течій й угруповань; залучення до формування й розповсюдження матеріалів порнографічного характеру, змушування до проституції, бродяжництва, жебрацтва, зтягування до участі в азартних іграх тощо, незаконне обмеження діяльності молоді в формуванні й реалізації молодіжної політики.

Також неприпустимим грубим порушенням прав дітей є перешкоджання діяльності дитячих а також молодіжних громадських об'єднань; будь-які інші незаконні дії, бездіяльності, чи прийняття конкретних рішень, що можуть принести шкоду дітям а також їх інтересам; та ін. Важливо відзначити, що адміністративно-правовий механізм захисту дітей в переважній більшості передбачає право дітей на особисте звернення за захистом до суб'єктів з публічної адміністрації а також до громадських об'єднань. Наприклад, дитина може особисто звернутися до органу піклування та опіки, центрів соціальних служб, служби в справах дітей, кол-центру щодо питань протидії та запобігання домашньому насильству, та насильству стосовно дітей, насильству за ознакою статі, інших державних органів щоб захистити свої права, свободи і законні інтереси. Утворені кол-центри для вирішення питань по запобіганню насильству за ознакою статі й протидії домашньому насильству, та насильству стосовно дітей мають змогу дати всю необхідну допомогу щоб запобігти та виявити

випадки жорстокої поведінки з дитиною, надавати інформацію про дані випадки щоб пізніше розглянути їх відповідними уповноваженими законом органами для наступного здійснення розслідування та вжиття конкретних заходів для припинення цього насильства [43].

Щоб підвищити рівень свідомості а також ознайомити дітей з їх правами адміністрація установ, підприємств та організацій не дивлячись від форм власності й виду господарювання, якщо до штатів таких входять особи, які в безпосередній роботі контактують з дітьми, повинна проводити їх періодичне інформування щодо дотримання права на захист дітей від усіх форм експлуатації й видів насильства. При цьому сам порядок проведення, організації й планування вказаного інформування а також його періодичність на законодавчому рівні досі ще не визначено.

Різні рівні правового статусу дітей, які повинні отримати з боку держави посилену увагу й проведення постійного й охоплюючого контролю за мірою дотримання прав дітей, вимагають обґрунтування потреби в розробці Реєстру дітей, які потребують нагляду держави й відповідного захисту, перебуваючи в досить складних життєвих ситуаціях. Це має бути єдина інформаційна база даних про цих дітей. Принагідно зазначити, що ще в 2012 р. у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект «Про електронний реєстр дітей дошкільного віку» № 1132. Згідно нього визначались організаційні а також правові засади функціонування й створення електронного реєстру дітей дошкільного віку всіх рівнів. Він був направлений на здійснення контролю держави за діяльністю навчальних закладів дошкільного типу, щоб забезпечити дотримання прав на освіту, свободу пересування а також вільний вибір місця проживання й інших свобод та прав людини й громадянина, а також прав і обов'язків фізичних осіб, місцевих та державних органів влади, котрі беруть участь у суспільних відносинах, які пов'язувалися з чітким обліком й зарахуванням дітей в дошкільні навчальні заклади [19]. Проте зараз, у

відповідності до наказу Міністерства соціальної політики України «Щодо створення банку даних про дітей-сиріт, дітей, які позбавлені батьківського піклування, і сім'ї опікунів, прийомних батьків, потенційних усиновлювачів, піклувальників, батьків-вихователів» від 28 грудня 2015 р. № 1256 передбачалося формування єдиного банку інформації щодо дітей-сиріт, дітей, які позбавлені батьківського піклування та сімей потенційних усиновлювачів, піклувальників, опікунів, батьків-вихователів, прийомних батьків. Такий банк даних мав формуватися в Єдиній аналітичній, інформаційній системі «Діти» (далі ЄАІС «Діти»). Проте варто звернути на увагу, що базовим завданнями формування й безпосереднього використання Банку даних залишаються цілі, які пов'язуються в основному з забезпеченням усиновлення чи іншого облаштування дітей, створення сприятливих умов для повної реалізації права громадян щоб отримати повну й достовірну інформацію про дітей, котрі можуть усиновлюватися чи влаштовуватися в їхні сім'ї.

1.3. Ступінь наукової розробленості проблеми

Питання розробки, охорони та захисту прав дитини українські науковці розглядали «більше через такі суб'єкти державної політики у сфері захисту прав дітей, як органи державної виконавчої влади. у той час діяльності органів місцевого самоврядування у цій сфері правовідносин приділяється значно менше уваги. Усі суб'єкти державної політики у сфері захисту прав дітей в умовах сучасного розвитку державності потребують налагодженої, регламентованої на законодавчому рівні взаємодії. Проблеми удосконалення публічного управління у сфері захисту прав дітей в Україні досліджували такі науковці: І.В. Волошина, І.В. Волощук, Ю.В. Губаль, А.В. Дакал, О.М. Дручек, О.Є. Журавель, В.О. Закриницька, Т.Ю. Коваленко, Т.Г. Корж-Ікаєва, Е.В. Костіна, А.М. Кравченко, Л.Ф. Кривачук, Л.Л. Лабенська, О.О. Мордань, Ю.О. Трестер, О.О. Навроцький,

С.Г. Поволоцька, Ж.М. Пустовіт, С.А. Саблук, І.В. Швець, О.А. Шульц та ін.» [3; 4; 19].

Частина вчених приділила увагу захисту прав дітей органами публічної адміністрації в Україні. Такий підхід «належить до важливих завдань правового регулювання держави. До вирішення цієї проблеми залучається ціла низка органів публічної влади та суб'єктів громадського суспільства. Особливе місце серед них займають органи опіки та піклування. Перманентна актуальність правоохоронної діяльності у сфері ювенальних відносин, неоднозначність можливих рішень у кожному конкретному випадку вимагають визначення і уточнення правового статусу органів опіки та піклування та їхнього місця в системі суб'єктів охорони та захисту прав дітей. Тому дослідження суб'єктів, що здійснюють діяльність у сфері захисту прав дітей, є корисним та актуальним, що дасть можливість покращити вироблення та реалізацію державної політики у цьому напрямку».

Ряд вчених, зокрема Л. Мельник [17] розглядали основні суб'єкти державної політики у сфері захисту прав дітей в Україні, зокрема Уповноваженого Президента України з прав дитини, Кабінет Міністрів України, суди, органи місцевого самоврядування, Національну поліцію та її спеціальні установи (розподільники, приймальники для дітей), спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби, професійні училища соціальної реабілітації, загальноосвітні школи та Центри медико-соціальної реабілітації дітей, «Центри соціально-психологічної реабілітації дітей», притулки для дітей, соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка), громадськість. Встановлено, що створення інституції Уповноваженого Президента України з прав дитини відповідає Конвенції ООН про права дитини та рекомендаціям Комітету ООН про права дитини. Проаналізовано правову основу діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини та встановлено, що зазначена інституція не є

абсолютно самостійною у своїй діяльності. Її функціонування відбувається шляхом безперервної взаємодії із Президентом України, який є гарантом додержання прав і свобод людини, а Уповноважений Президента України з прав дитини, у свою чергу, забезпечує здійснення Президентом України повноважень щодо забезпечення конституційних прав дітей. Акцентовано увагу на тому, що в Україні система органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей має достатньо розгалужену структуру, кожен ланцюг якої здійснює конкретну компетенцію для забезпечення прав дитини. Розглянуто основні функції та повноваження суб'єктів державної політики у сфері захисту прав дітей в Україні, на основі чого встановлено, що органами місцевого самоврядування максимально наближені до проблем дитинства та володіють цією інформацією більше, ніж інші органи влади. Запропоновано посилити вплив громадськості на реалізацію державної політики щодо захисту прав дітей». Такий підхід дозволяє створити систему громадянської освіти. Зокрема, можемо говорити про запровадження в навчальних закладах спеціалізованих дисциплін, які можуть бути спрямовані на формування громадянськості; для учнів середніх шкіл проведення позакласних заходів із громадянської освіти; періодичне опублікування у ЗМІ матеріалів, які спрямовуються на підвищення загальної поінформованості щодо демократичного громадянства, а також щодо прав дітей, контроль за їх дотриманням.

Огляд наукових праць свідчить, що проблема забезпечення належного державного захисту прав дитини залишається важливим аспектом діяльності владних структур. В той же час це є складовим процесом європейської інтеграції України і предметом дослідження істотної кількості українських науковців. Проте, не дивлячись на теоретичні розробки науковців, саме питання щодо діяльності інституцій забезпечення прав дитини розглядалося більше через такі суб'єкти державної політики у сфері захисту прав дітей як органи державної влади, в

той час діяльності структур місцевого самоврядування, самим громадам в даній сфері знаходиться значно менше уваги. Всі суб'єкти державної політики в галузі захисту прав дітей в умовах сучасного процесу реформи децентралізації, потребують налагодженої, регламентованої на законодавчому рівні взаємодії та подальшого вивчення питання науковцями.

РОЗДІЛ 2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБ ТА УСТАНОВ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

2.1. Адміністративно-правові засади діяльності служб та установ у справах дітей

Насильство по відношенню до дітей є грубим порушенням дитячих прав і ставить серйозну загрозу соціальному розвитку дітей. Насильство як правило має руйнівні і досить короткострокові а також наслідки довгострокові для фізичного а також психічного здоров'я. Ці наслідки часто зберігаються впродовж всього життя людини. Саме тому ліквідація всіх форм насильства по відношенню до дітей є імперативом економічним, юридичним, етичним. Незважаючи на те, що є значні успіхи на шляху боротьби з насильством по відношенню до дітей, прогрес має характер досить повільний а також дещо фрагментарний. Є серйозний ризик насильства по відношенню до дітей і він присутній скрізь. Особливо він помітний в інформаційному просторі а також в місцях, де загалом діти мали б бути в безпеці. Йдеться про школи, під час спорту, дозвілля та вдома. Прогрес істотно уповільнюється та стримується через недостатнє інвестування в саме запобігання насильству. Фрагментарна та недостатньо впроваджувана національна політика. Існує також дефіцит подібних досліджень. Недостатня увага до формування механізмів, що дозволили б здійснювати консультування, реабілітацію, повідомлення [49].

В даному підрозділі ми розглянемо правовий статус служб та установ у справах дітей. Вони є істотним суб'єктом, який покликаний захищати дітей від насильства. Довгий час багато питань, які пов'язувалися з цими службами, залишалися досить невизначеними. Не були певним чином забезпечені правові підстави їх діяльності (діяли на основі примірних положень, що мали тимчасовий характер). Важливо, що тепер зазначені тенденції негативного характеру вдалося подолати. Це відбулося у зв'язку з прийняттям «Типових положень про служби у справах дітей» [22, с. 128]. Також було затверджено «Порядок ведення Єдиного електронного банку даних дітей, що потрапили у складні життєві обставини». З прийняттям Наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту (від 29 липня 2009 р. № 2669) було затверджено «Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах» [44]. Відповідно визначено підстави щоб взяти дитину на такий облік. Зокрема, такими обставинами визначено проживання в сім'ї, в якій особи що їх замінюють або батьки, ухиляються щоб виконувати свій обов'язок по вихованню дитини. Такими обставинами визнано наступне: коли без поважних причин вони не здійснюють піклування про фізичний та духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до життя самостійного, зокрема, не надають необхідне харчування, медичний догляд, лікування дитини а це негативним чином може впливати чи може вплинути на розвиток фізичний дитини. Іншою обставиною визнано не створення умов щоб отримати нею освіту, а саме:

- скоєння психологічного, економічного, фізичного, сексуального насильства над дитиною, поводження з нею з жорстокістю чи загрози його вчинення;
- залучення дитини до праці зі значними фізичними навантаженнями;
- самовільне систематичне залишення дитиною місця, де вона постійно проживає;

– переїзд дитини-сироти чи дитини, яка позбавлена піклування батьків з тимчасово окупованих територій чи району, де проводиться антитерористична операція [44].

Значущість служб а також органів у справах дітей для реалізації питань по забезпеченню конституційних прав людини виходить з тлумачення статті 51 Конституції України [10]. В основі їх діяльності покладені принципи по державному захисті дитинства. У відповідності до ст. 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» базовими, основними завданнями служб у справах дітей є:

– здійснення та розроблення в самостійному порядку або разом з відповідними виконавчими органами влади, органами місцевого самоврядування, установами й підприємствами а також організаціями, незалежно від того які вони мають форми власності, громадським сектором заходів по захисті прав, свобод а також законних інтересів дітей;

– координування всіх зусиль як центральних так і органів виконавчої влади місцевого плану, органів місцевого самоврядування, організацій, підприємств, установ які мають різну форму власності щодо вирішення конкретних питань з соціального захисту дітей та координування й організації роботи по запобіганню дитячій бездоглядності;

– забезпечення дотримання вимог законодавства по встановленню опіки й піклування над дітьми, а також їх усиновлення;

– здійснення безпосереднього контролю за дотриманням умов утримання а також виховання дітей в установах для дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, установах спеціальних а також закладах соціального захисту для дітей з різними формами власності;

– ведення з боку державних органів статистики по відношенню до дітей. Це здійснюється у відповідності до законодавства України й міжнародних стандартів;

– ведення статистичного облікування дітей, що виявилися у складних життєвих обставинах, дітей сиріт а також дітей, які позбавлені піклування батьків, всиновлених, а також влаштованих до сімей прийомних дитбудинків сімейного типу а також реабілітаційних соціальних центрів. В даному випадку ми говоримо про дитячі містечка;

– здійснення профілактичної роботи по соціально-правовому захисті дітей, що сприятиме запобіганню бездоглядності а також правопорушенням серед них. Така діяльність спрямована також на соціально-психологічну реабілітацію найбільш вразливих дітей, контролювання й координацію діяльності служб у справах дітей;

– реалізація питань, що відносяться до їх компетенцій, координації й забезпечення методичної безпосередньої діяльності центральних й місцевих органів влади виконавчої, органів місцевого самоврядування по відношенню до захисту соціального дітей сиріт, а також дітей, які позбавлені батьківського піклування, осіб з їхнього числа та забезпечення додержання законодавства по встановленню опіки й піклування над дітьми-сиротами й дітьми, які були позбавлені батьківського піклування, їх всиновлення, використання інших, які передбачені законом форм влаштування дітей;

– допомога в розвитку різноманітних форм навчання й виховання дітей-сиріт і дітей, які не мають батьківського піклування [41].

Враховуючи все наведе можемо здійснити класифікацію повноваження служб в справах дітей на три основні групи:

- 1) захист прав тих дітей, що залишилися без піклування батьків;
- 2) захист прав дітей, виховання яких здійснюється в сім'ях;
- 3) діяльність організаційного плану в сфері охорони й захисту прав дітей.

Постановою кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом

прав дитини» було внесено ряд змін щодо роботи служби у справах дітей [26]. Так пункт 3 даної постанови передбачив, що ведення безпосереднє конкретних справ а також координація діяльності щодо захисту прав дітей, зокрема дітей, що є сиротами та дітей, які позбавлені піклування батьків, покладені на служби у справах дітей. Постанова досить чітко регламентує порядок, за яким здійснюється виявлення дітей, що залишились без батьківського піклування; ведення облікування тих дітей, котрі залишились без піклування батьків, дітей сиріт а також дітей, які позбавлені піклування батьківського; отримання дитиною статусу дитини-сироти чи дитини, яка позбавлена батьківського піклування; влаштування тих дітей, що залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт а також дітей, які були позбавлені батьківського піклування.

Крім того, названа постанова затвердила Типове положення про комісію з питань захисту прав дитини. Це є консультативно-дорадчий орган, який утворюється головою районної у містах Києві та Севастополі районної, держадміністрації; виконавчий орган міської, районної у місті ради. Базовим завданням вказаної комісії визначено сприяти забезпеченню й всебічній реалізації прав на життя дитини, охорону її здоров'я, надання освіти, соціального захисту, забезпечення сімейного виховання й її всебічний розвиток [26].

Ще одним досить істотним документом в сфері забезпечення захисту прав дітей від насильства можна розглядати наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 18 листопада 2008 року № 4591 «Про затвердження Порядку ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, та форми індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування» [34].

Інструкція що визначає порядок взаємодії структурних підрозділів,

які відповідальні за всебічну реалізацію політики нашої держави, яка спрямована на здійснення попереджувальних заходів в сім'ї, служб в справах дітей, різноманітних центрів соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді конкретних підрозділів органів внутрішніх справ з питань по здійсненню заходів з попередження насильства в сім'ї від 07.09.2009 р. № 3131/38 надає службі у справах дітей ряд повноважень:

- проводять облік дітей, що виявилися в складних життєвих обставинах. Зокрема, якщо до них вчинено насильницькі дії в сім'ї або є реальна загроза вчинення таких насильницьких дій;

- у разі коли виникає безпосередня загроза життю або здоров'ю дитини, то необхідно вживати заходи у відповідності до постанови Кабінету Міністрів України, яка була прийнята 24.09.2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»;

- ведуть прийом поточної інформації щодо випадків застосування насильницьких дій в сім'ї чи наявності реальної загрози їх вчинення, а також про конкретні випадки жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення і в рамках встановлених повноважень здійснюють заходи щодо захисту прав дитини;

- перед відповідними органами піднімають питання щодо притягнення до відповідальності юридичних та фізичних осіб, котрі допустили порушення законних інтересів дітей, прав та свобод і уповноважені представляти інтереси дітей у судах;

- впродовж трьох днів із моменту отримання інформації щодо випадків вчинення насильства в сім'ї по відношенню до дитини чи реальної загрози його вчинення мають повідомити відповідний структурний підрозділ, який відповідає за реалізацію політики держави про попередження насильства в сім'ї, а також органи внутрішніх справ щоб вжити відповідні заходи;

– щоквартально, в межах встановлених законом повноважень покликані надавати уповноваженим на це структурним підрозділам, які відповідальні за реалізацію політики держави щодо попередження різних форм насильства в сім'ї, конкретну інформацію щодо фактів вчинення насильства в сім'ї чи реальну загрозу її вчинення [33]. Також варто зазначити, що наукова література приділяє відповідну увагу розгляду відповідних завдань служб у справах дітей. Наприклад, ряд науковців виділяють конкретні завдання цих служб:

1. Методичне керівництво. Тут ми говоримо про розробку та здійснення в самостійному порядку або разом з конкретними органами виконавчої влади, структурами місцевого самоврядування, організаціями, підприємствами, установами, громадськими організаціями, які мають різну форму власності конкретних міроприємств по забезпеченню законних інтересів дітей, свобод, прав та попередження вчиненню ними правопорушень а також здійснення контролю за виконанням цих заходів.

2. Координування зусиль установ й організацій, структур виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств з різною формою власності по вирішенню конкретних питань щодо соціального захисту дітей та організації роботи щоб запобігти бездоглядності.

3. Контроль за станом справ по утриманню і вихованню дітей в спеціальних установах дітей. Також контроль за здійсненням виховної роботи в певних навчальних закладах а також за місцем проживання дітей, за тим як дотримується законодавства щодо праці дітей на підприємствах, в організаціях та установах різної форми власності тощо [13]. Проте ми не можемо залишити поза увагою те, що, хоча працівники служб у справах дітей реалізують істотний обсяг роботи, проте вона ведеться у досить вузьких напрямках та продубльовується також іншими структурами та установами. Ця робота може охоплювати фактично не всі напрями, які визначаються нормативно-правовими документами. Аналіз статистичної а

також аналітичної інформації може свідчити про те, що вся діяльність служб у справах дітей може зводитися до наступних моментів:

– виявлення а також здійснення постановки на облік дітей конкретних категорій а також їх батьків (це реалізується безпосередньо Центрами соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді, відповідальними особами підрозділів органів Національної поліції, службами у справах дітей та освітніми органами; безпосередній участі в проведенні рейдів по вилученню дітей з вулиць та виявлення умов виховання а також проживання дітей у сім'ях. Ми не можемо стверджувати, що такий вид діяльності варто проводити службою у справах дітей. Тому що для чого маємо дублювати функції самих Центрів соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді;

– здійснення соціального супроводження родин неблагополучних а також дітей. Відмітимо, що подібна діяльність теж належить до функцій Центрів соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді);

– порушення питань та запитів по адміністративному притягненню батьків, які ухиляються від виховання власних дітей. Проте варто відмітити, що результативність такої роботи як відзначають власне працівники, є досить низькою і навіть близькою до нуля а також здійснюється дублювання функцій уповноважених органів Національної поліції. Тобто тепер практично не має функцій, які в повній мірі здійснюють виконання саме службами в справах неповнолітніх без якогось дублювання діяльності інших структур. Навіть якщо розроблялися конкретні програми регіонального значення, то саме виконавцями заходів відзначалися всі служби відразу. Це загалом ускладнювало чітко окреслити рівень відповідальності того або іншого органу [13, с. 183–185].

Відмітимо, в Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» та «Порядок розгляду звернень та повідомлень із приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення» регламентовано порядок

реагування на конкретні випадки насильства в сім'ї по відношенню до дітей (тому що поняття «жорстоке поводження з дітьми» фактично відповідає категорії «насильство в сім'ї» і навпаки) не узгоджуються між собою. В результаті цього суб'єкти попередження такого насильства уповноважені перекладати відповідальність за це один на одного. Наприклад, коли відбувається жорстоке поводження з дитиною, то це може бути розцінене як насильство у сім'ї і тому координуючим органом виступає в даній ситуації служба у справах дітей. Проте коли відбувається насильство в сім'ї то координуючою структурою є структурні частини Міністерства соціальної політики України. На практиці така невизначеність й певним чином дублювання повноважень призводить до того, що вищеназвані служби а також органи не можуть діяти спільно а перекидають обов'язок здійснювати реагування один на одного. Подібна ситуація вимагає вирішення через вироблення конкретних алгоритмів дій у тих або інших ситуаціях й розроблення та поширення рекомендацій методичного характеру з даних питань [3, с. 158].

Служба у справах дітей повинна організувати й здійснювати на систематичній основі роз'яснювальну роботу в дитячих садочках та школах для батьків щоб змінити суспільні погляди задля недопущення насильства в сім'ї, зокрема щодо заборони різних форм насильства щодо дітей, конкретних наслідків, до яких вони можуть призвести, та здійснення відповідальності за їх вчинення. Незважаючи на те, що законодавство може наділяти всіх батьків подібними правами й обов'язками по вихованню дітей, кожна сім'я здійснює унікальний виховний процес, який істотним чином залежить від багатьох факторів правового й морального характеру. Зокрема, рівня культури й освіти батьків, їх життєвого досвіду, стану матеріального добробуту сім'ї, чіткості розподілу певних обов'язків в сім'ї поміж батьком та матір'ю щодо способів виховання дітей а також турботи про них тощо.

Звичайно, від добробуту сім'ї не залежить жорстоке поводження з дитиною і такі випадки трапляються в різних сім'ях безпосередньо. Проте в сім'ях з хорошим рівнем достатку не часто можна зустріти економічне насильство по відношенню до дитини. Проте до дітей в даних сім'ях можуть застосовуватись й зовсім інші форми насильства [51, с. 106–107]. Підкреслимо, що в нашій державі фактично відсутня статистична інформація щодо захисту інтересів прав дитини в суді а також чисельності фахівців (їх завантаженість та укомплектування), чисельності дітей, котрим надавалася допомога (за типами допомоги), загальної чисельності справ, в яких фігурує захист дітей. Тому для вирішення даного питання необхідно розробити й затвердити в встановленому законом порядку обов'язкову для всіх форму звіту для відповідних органів опіки та піклування [18, с. 82].

2.2. Правовий статус Державної служби у справах захисту прав дітей

29 вересня 2023 р. уряд ухвалив постанову щодо створення Державної служби у справах дітей. Фахівці служби здійснюватимуть соціальну підтримку сімей з дітьми, розвиватимуть сімейні форми усиновлення й виховання. «Сьогодні створений орган, що буде опікуватися забезпеченням прав кожної дитини, у тому числі її безпосередніх прав як то на життя в родині. Він сприятиме більш якій роботі установ та органів, які відповідальні за піклування про дитину. Україна не є для створення інтернатів, як правильно відзначив Президент. Тому відбувається посилення координації органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, безпосередньо служб у справах дітей. Це потрібно для того, щоб кожна дитина відчувала любов батьків», відзначила Міністр соціальної політики О. Жолнович [45].

Діяльність Державної служби України у справах дітей безпосередньо спрямована і координована Кабінетом Міністрів України через Міністра

соціальної політики. Дана посадова особа реалізує політику нашої держави у сфері захисту прав дітей, а також підтримки соціальної сімей з дітьми, відпочинку й оздоровлення дітей, розвитку форм сімейного виховання й усиновлення.

Служба у діяльності покликана керуватися Основним законом України, Конституцією, указами Президента України та окремими законами України, постановами Верховної Ради України, прийнятими у відповідності до Конституції й законів України, актів Кабінету Міністрів України, інших законодавчих актів.

На службу покладені наступні завдання:

1) реалізувати державну політику в сфері захисту прав дітей. Також під захистом перебувають і діти сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, осіб з їх числа, соціальної підтримки сімей з дітьми; оздоровлення та відпочинку дітей, розвитку сімейних форм виховання та усиновлення;

2) служба уповноважена забезпечувати в межах повноважень, які визначені законом, проводити моніторинг по дотриманню місцевими органами влади виконавчої, а також інституціями місцевого самоврядування, установами, підприємствами й організаціями різних форм власності, особами фізичними окремих вимог законодавства в сфері захисту прав дітей;

3) координувати й контролювати як надається соціальна підтримка та окремі послуги соціального типу сім'ям з дітьми, та дітям, над якими встановлено піклування чи опіку, сім'ям патронатних вихователів, прийомним сім'ям, дитбудинкам сімейного типу, усиновлювачам;

4) координувати й методично забезпечувати в межах визначених повноважень, що конкретизовані законом, суб'єктів системи надання соціальних послуг, діяльність структурних підрозділів місцевих держадміністрацій, місцевих органів самоврядування, суб'єктів соціальної

роботи та ряд інших суб'єктів, що уповноважені забезпечувати надання підтримки соціального плану сім'ям з дітьми, всебічне навчання батьків тим навичкам, що необхідні щоб всебічно розвивати та виховувати дітей в тому числі розглядають питання формування відповідального батьківства, розвитку сімейних форм виховання.

Щоб виконувати визначені завдання представники Служби розробляють пропозиції по вдосконаленню законодавчих актів, актів Кабінету Міністрів України, Президента України, нормативно-правових актів різних міністерств. При цьому враховується практика застосування законодавства по питаннях, котрі належать до компетенції Служби і в визначеному порядку надає їх Міністру соціальної політики.

Служба має здійснювати організаційне а також методичне забезпечення діяльності органів, що займаються опікою та піклуванням, служб в справах дітей по здійсненню опіки й піклування, забезпечення законних прав й інтересів дітей. Вона координує функціонування органів виконавчої влади по питаннях з захисту прав дитини, здійснює експертизу проектів нормативно-правових актів щоб визначити відповідність положенням Конвенції ООН про права дитини.

Служба має забезпечувати в встановленому порядку сам спосіб функціонування консультативних, дорадчих та інших органів допоміжного характеру, що були утворені Кабінетом Міністрів України по питаннях з реалізації політики держави по захисту прав дітей. Її завданнями також залишається забезпечувати взаємодію центральних й місцевих органів влади виконавчої, структур місцевого самоврядування, підприємств, установ, закладів та організацій, громадських об'єднань, суб'єктів, які діють в системі надання соціальних послуг по питаннях забезпечення інтересів та прав дітей, їх соціальної підтримки і надання соціальних послуг сім'ям, які мають дітей.

Через службу здійснюється безпосередня взаємодія з

дипломатичними установами України які діють за кордоном та окремими дипломатичними представництвами в Україні по питаннях забезпечення прав й найкращих інтересів дітей громадян України й за кордоном; проводиться аналіз на скільки ефективними були здійснені заходи, які спрямовувалися на забезпечення найкращих інтересів дитини, здійснюється моніторинг й оцінювання результатів по дотриманню й захисту прав дитини, реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей;

Фахівці Служби вирішують питання, що належать до їх компетенції, зокрема, методологічне забезпечення та координацію діяльності місцевих й центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування по захисті прав дітей-сиріт а також дітей, які були позбавлені піклування батьків, осіб із їх числа. Вони забезпечують виконання тих програм, спрямованих на поліпшення становища дітей, беруть участь та ініціюють розробку та виконання програм по підтримці сімей з дітьми.

Спеціалісти виконавчого органу розробляють забезпечення методичне діяльності по усиновленню дітей громадянами України й іноземцями, беруть дітей під опіку, піклування, влаштовують їх у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, сім'ї вихователів патронатних, вилучають або вибувають дітей з сімейних форм виховання.

Служба здійснює провадження роботи по питаннях всиновлення, ведення централізованого обліку дітей-сиріт та дітей, які позбавлені піклування батьків, котрі можуть бути всиновлені, а також здійснюють ведення обліку іноземців й громадян України, що живуть за межами України і мають бажання всиновити дітей, та дітей, які вже всиновлені ними, надають громадянам та іноземцям в Україні, які проживають за межами України, кандидатам в усиновлювачі свою згоду щоб усиновити дитину для подачі до суду чи відмову в всиновленні самої дитини.

Служба здійснює моніторинг по дотриманню органами місцевого

самоврядування, місцевими органами виконавчої влади, підприємствами, організаціями різних форм власності, фізичними особами конкретних вимог законодавства щодо захисту прав дітей, здійснення опіки та піклування над дітьми, їх влаштування у сімейні форми виховання та усиновлення;

Працівники проводять роботу по цивільно-правовому захисту дітей, їх законних представників. Вони мають право надавати методичну допомогу органами місцевого самоврядування, на безоплатній основі первинну правничу допомогу дітям-сиротам а також дітям, які позбавлені піклування батьків, а також особам, що бажають організувати сімейні форми виховання і зокрема, усиновити дитину.

Служба провадить також координування діяльності служб у справах дітей; організовує систематичну роботу по підвищенню рівня професійної компетентності спеціалістів у справах дітей; проводить забезпечення, ведення й складання державної статистики щодо дітей відповідно до міжнародних стандартів та законодавства [35].

Працівники служби покликані здійснювати дії в межах своїх повноважень та передбачених законом, які пов'язані з організаційно-методичним забезпеченням та наданням соціальної підтримки й пакету соціальних послуг тим сім'ям з дітьми, котрі перебувають в складних життєвих обставинах сім'ям опікунів, піклувальників, багатодітним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу, прийомним сім'ям, усиновлювачам, сім'ям патронатних вихователів, окремим особам які є з дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування. Все це загалом забезпечує здійснення заходів по виявленню сімей з дітьми, котрі перебувають в складних життєвих обставинах.

Державна служба України у справах дітей здійснює координування заходів по профілактиці соціальній ускладнених обставин життєвих в сім'ях з дітьми; надає сприяння щоб забезпечити дітей-сиріт та дітей

житлом. В даному випадку ми говоримо про ту категорію дітей, які позбавлені піклування батьків. Фахівці служби здійснюють забезпечення методичного характеру діяльності і в межах повноважень, які визначені законом, ведуть координування по взаємодії як місцевих так і центральних органів виконавчої влади, органів самоврядування місцевого, різноманітних центрів по наданню послуг адміністративного характеру по питаннях організації роботи з запобігання бездоглядності дітей.

Серед повноважень служби відмітимо і організацію та проведення роботи по формуванню батьківства яке б було відповідальним, підтримуючи сім'ї з дітьми (зокрема, через реалізацію виконання програм «муніципальна няня», «пакунок малюка»); аналіз потреб й координування дій по забезпеченню дітей з інвалідністю лікуванням в санаторіях та курортах, технічними й різноманітними засобами задля реабілітації а також надання послуг по реабілітації [35].

В межах повноважень, які визначені законом забезпечується координація й супровід методологічний діяльності місцевих органів виконавчої влади, а також різних органів місцевого самоврядування по соціальному захисту внутрішньо переміщених дітей сиріт а також тих дітей, які позбавлені піклування батьків, осіб з їх числа. Фахівці проводять роботу з соціальної підтримки внутрішньо переміщених сімей з дітьми, що мають встановлену опіку або піклування, сімей прийомних а також сімей патронатних вихователів, будинків дитячих сімейного типу.

Фахівці Служби мають сприяти розвитку форм сімейного виховання, облаштуванню дітей-сиріт а також дітей, які позбавлені батьківського піклування безпосередньо в дитячі будинки типу сім'ї, сім'ї прийомні, брати дітей під свою опіку, усиновлення, піклування, облаштувати дітей в сім'ях патронатних вихователів.

Орган виконавчої влади має забезпечувати організування й координування проведення різноманітних курсів по питаннях виховання

дітей-сиріт та дітей, які позбавлені піклування батьків, для претендентів в прийомні батьки, патронатні вихователі, опікуни, піклувальники, батьки-вихователі, усиновлювачі; забезпечувати проведення обліку й координування діяльності тренерів, що мають проводити підготовку кандидатів в батьки-вихователі, піклувальників, усиновлювачів, патронатних вихователів, прийомних батьків, опікунів і при цьому повинні здійснювати належне організаційне й методичне забезпечення таких курсів.

Працівники Служби забезпечують координування заходів по організації й оздоровленню, відпочинку дітей, координування діяльності суб'єктів, які проводять роботу по виїзду різних груп дітей за межі України з метою оздоровлення й відпочинку, надають згоду щоб можна було виїжджати групам дітей, сприяючи розвитку комплексу оздоровчих закладів, підвищенню якості послуг по оздоровленню дітей, організувати в межах своїх повноважень, які визначені законом, проведення державної атестації закладів для дітей, оздоровлення й відпочинку, надаючи їм конкретну методичну допомогу [35].

Законом встановлено, що фахівці служби повинні проводити ґрунтовний аналіз ситуації для виявлення порушення вимог законодавства з надання допомоги соціального характеру та безпосередньо стану дотримання державних стандартів щодо надання соціальних послуг, які надаються дітям, котрі мають статус сиріт а також дітям, котрі позбавлені піклування батьків, з їх числа особам, сприяючи проведення заходів по захисту прав дітей в сфері протидії й запобігання домашньому насильству а також торгівлі людьми.

Служба може використовувати інформаційні системи, які входять до єдиної бази інформації щодо даних про внутрішньо переміщених осіб, централізованого банку інформації по проблемах інвалідності, банку даних щодо дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, та сімей піклувальників, прийомних батьків, потенційних усиновлювачів, опікунів,

батьків-вихователів, реєстру майнових об'єктів оздоровлення й відпочинку дітей та інші ресурси програмного характеру.

На службу покладені обов'язки проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед різних верств населення, в тому числі і в медіа щодо підтримки соціального характеру сімей з дітьми, відпочинку й оздоровлення дітей, розвитку сімейних форм усиновлення й виховання, популяризування інституту сім'ї, розширення інформації щодо прав та соціальних послуг для сімей з дітьми.

Служба щоб виконати поставлені перед нею завдання може залучати фахівців з місцевих та центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та підприємств, організацій та установ (якщо це погоджено з їх керівниками), представників організацій роботодавців, науковців, профспілок а також інших інститутів громадянського суспільства якщо це стосується розгляду питань, котрі належать до Служби.

Служба через своїх представників може користуватися відповідними інформаційними базами даних, які мають державні органи, державними системами зв'язку та комунікації, мережами спеціального зв'язку й іншими технічними засобами.

З метою виконання визначених для неї завдань представники Служби взаємодіють в конкретному порядку з допоміжними органами й службами, іншими державними органами й утвореними Президентом України, тимчасовими, консультативними, дорадчими а також допоміжними органами, які утворені Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, профспілками та організаціями роботодавців, органами іноземних держав, громадськими об'єднаннями, та міжнародних організацій, а також підприємствами, організаціями й установами.

Безпосередньо Службу очолює Голова. Його призначає на посаду та звільняє з посади Кабінет Міністрів України у відповідності до

законодавства про державну службу [45].

Голова Служби здійснює загальне керівництво її діяльністю, представляючи Службу у відносинах з рядом інших державних органів, підприємствами, органами місцевого самоврядування, установами й організаціями в Україні та за її межами. Голова затверджує при погодженні з Міністром соціальної політики саму структуру керівного апарату Служби, забезпечуючи виконання Службою безпосередніх наказів та доручень Міністра соціальної політики. Він призначає на конкретні посади а також має право звільняти з посад в порядку, який передбачений законодавством про державну службу. Голова Служби може мати заступників. Їх призначає на посаду й звільняє з посади Кабінет Міністрів України у відповідності до законодавства. Служба має статус юридичної особи публічного права, використовує в роботі власну печатку, де зображено Державний Герб України.

Таким чином, юридичні повноваження суб'єктів, які реалізують захист дітей від насильства, носять суто загальний характер а щодо реальної взаємодії та злагодження самої системи співпраці між такими державними органами, то воно не спостерігається. Якщо говорити про службу у справах дітей, то слід сказати, що без різного дублювання функціонування інших органів, зараз практично не існує. Навіть якщо говорити про розробку відповідних програм регіонального значення, то серед виконавців конкретних заходів виділяються всі служби одразу, а це не дає змоги чітко окреслити відповідальність того чи іншого органу.

Служба у справах захисту прав дітей відноситься до центрального органу виконавчої влади і на неї покладені обов'язки реалізовувати державну політику в сфері захисту прав дітей. Даний орган виконавчої влади має забезпечити облікування дітей, котрі виявилися в складних обставинах життя та дітей, що живуть в сім'ях патронатних вихователів, закладів, котрі здійснюють діяльність по інституційному догляду та

вихованню дітей. При цьому повинно забезпечуватися функціонування банку даних щодо дітей-сиріт і дітей, які позбавлені піклування батьків, сімей, які можуть бути потенційними усиновлювачами, опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями у порядку, який встановлений Мінсоцполітикою.

З огляду на відсутність правової регламентації самого порядку ведення контролю за забезпеченням захисту прав дітей, є необхідність в розробці Порядку ведення реєстру дітей, котрі потребують нагляду держави, необхідного захисту й перебувають в досить складних життєвих ситуаціях. Варто визначити відповідальних за його ведення, порядок реалізації контрольних функцій і також інших засад функціонування.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ТА СЛУЖБ У СПРАВАХ ДІТЕЙ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

3.1. Моделі організації служб у справах дітей у системі органів публічного адміністрування

Після прийняття 24 січня 1995 р. Закону України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» №20/95-ВР (з 07.02.2007 р. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей») [42] депутати внесли відповідні зміни в правові гарантії діяльності органів опіки й піклування, які нагадували радянські структури. Це поклало початок формуванню зовсім новітньої моделі здійснення та організації піклування й опіки за дітьми в Україні. До початку війни 2022 р., як свідчить статистика в Україні проживало більше семи з половиною мільйонів дітей. З них більше 70

тисяч дітей-сиріт а також дітей, які позбавлені батьківських прав. Нараховувалося більше 155 тисяч дітей з інвалідністю, 720 тисяч дітей росло в багатодітних а також мало забезпечених сім'ях. 236 тисяч дітей є зареєстрованими як внутрішньо переміщені особи. Таким чином, потребує всесторонньої допомоги держави а також контролю за дотриманням їхніх прав й всіх інтересів 15,5% дітей [16]. Варто відмітити, що національна система ювенальних органів нараховує нині понад 700 служб в справах дітей. Важливі в соціальному плані функції по відношенню до соціального захисту дітей, попередження дитячої бездоглядності й безпритульності, що виконує дана служба, покликані зумовити необхідність оперативної діяльності й значний ступінь самостійності служби в справах дітей по відношенню до інших органів держави й органів місцевого самоврядування [6, с. 67]. У відповідності до статті 4 даного Закону органи й служби у справах дітей являються органами влади виконавчої [42]. Така публічна й правова основа служб виходить з тих приписів пункту 1 Типового положення про службу у справах дітей обласної, Севастопольської міської державної адміністрації, Київської та Типового положення про службу у справах дітей районної, районної у містах Києві та Севастополі державної адміністрації, які затверджені постановою Кабміну від 30.08.2007 р. №1068, службу в справах дітей, яка діє в обласній, Київській та Севастопольській міській держадміністрації визнано структурним підрозділом обласних а також відповідно Київської й Севастопольської міської держадміністрації. Служби є підконтрольні а також підзвітні відповідно голові обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації [42].

В той же момент, окремі територіальні громади мають дані служби безпосередньо в системі органів місцевого самоврядування [38].

Служби у справах дітей у виконавчих органах СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ рад об'єднаних територіальних громад з листопада 2017 року мають усі вищеперераховані повноваження, окрім:

◦ **вжиття заходів щодо усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування**

◦ **утворення прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та влаштування дітей до них**

Мал. 1. Повноваження служб у справах дітей в територіальних громадах

Служби й органи у справах дітей мають державне повноваження. Воно визначається ст. 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей») [42]. В процесі укрупнення територіальних громад, яке відбувається в порядку Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [30] та, як правило, закінчилося виборами до рад місцевого рівня 25 жовтня 2020 року, відбувся, на нашу думку, істотний вплив на практику моделей організації досліджуваних суб'єктів..

При обговоренні питань реалізації Перспективного плану заходів на 2017–2026 рр. першого етапу Національної стратегії реалізації реформ в системі інституційного забезпечення догляду й виховання дітей Уповноважений Президента України з прав дитини зазначив, що «базовим

завданням в складних та неординарних процесах децентралізації залишається побудова громади, яка була б спроможною і готовою нести відповідальність за безпосередню безпеку й благополуччя кожної дитини, котра живе на території громади, щоб діти не відривались від сім'ї й могли скористатися всіма необхідними послугами, щоб не потрапити в заклади інтернатного типу» [20, с. 81].

Щодо діяльності суб'єктів публічного права, які надають дітям, їх батькам, попечителям чи опікунам допомоги по отриманню освіти, правової й медичної допомоги, зокрема йдеться і про запобігання домашньому насильству, послуг соціального характеру, а також всесторонню діяльність з підготовки й підбору громадян, які висловлюють бажання ставати опікунами або усиновителями дітей, чи прийняти їх в сім'ю на виховання в інших, які встановлені законодавством формах, відбувається у тісній співпраці й взаємодії з іншими органами адміністрації публічної, медичними й освітніми установами, органами правоохоронного типу, інституціями, які надають соціальні послуги, у тому числі для сиріт та тієї категорії дітей, які залишилися без піклування батьків [4, с. 60]. Варто зазначити, здійснення соціального захисту й профілактики різного роду правопорушень серед дітей й інших, конкретизованих законом функцій, можуть брати активну безпосередню участь підприємства, організації, установи незалежно від форм власності, окремі особи, а також інституції громадянського суспільства.

Одним з пріоритетних напрямків діяльності служб в справах дітей залишається організація профілактичної діяльності (перш за все це стосується соціально вразливих сімей) у галузі захисту прав дитини на сім'ю. Це передбачає собою створення різноманітних умов щоб своєчасно виявити та здійснити корекцію певних проблем на ще ранніх стадіях неблагополуччя, повноцінне забезпечення дитини усіма можливими випадками виховання в рідній сім'ї.

Як об'єкти реабілітаційної та профілактичної роботи служб та установ в справах дітей мають розглядатись не лише діти, які залишилися без піклування батьків, але й ті діти, що знаходяться в становищі, яка є загрозовою для їхнього життя, здоров'я чи істотно заважає їхньому вихованню. Це діти з тих сімей, в яких батьки чи опікуни не можуть виконувати своїх обов'язків, які встановлені сімейним законодавством, по навчанню, вихованню й утримання власних дітей, які негативно можуть впливати на їхню поведінку чи досить в жорстокій формі поведуться з ними. Держава має спрямовувати свою діяльність щоб вирішити поставлені стратегічні завдання. При цьому напрям дотримання принципу дитиноцентризму є саме одним з них. Тому в державі мають наділятися відповідні органи влади достатньою, необхідною й конкретною компетенцією [21, с.206].

Правосуб'єктність відповідних служб в справах дітей врегульовується пунктом 14 Типового положення про службу у справах дітей районної, районної у містах Севастополі й Києві державної адміністрації. Це положення було затверджене постановою Кабінету Міністрів України 30.08.2007 р. №1068. Положення визначає їх юридичними особами [35]. Відповідно механізм участі даних органів у правовідносинах цивільного характеру є досить зрозумілим. Проте, зазначене Типове положення не розглядається як обов'язкове для самих органів місцевого самоврядування. Відповідно служби в справах дітей, які створюються при органах місцевого самоврядування, як правило, не отримують такого статусу. Тому виникає досить суперечлива й неординарна ситуація у практиці правозастосовній коли визначається правосуб'єктність цих суб'єктів. Проте, якщо у публічно-правовому органі відсутнім є статус юридичної особи, то це зовсім не позбавляє участі його в адміністративно-цивільних та правових відносинах.

У зв'язку з цим варто на увагу питання про особливу правоздатність

таких органів, яка відмінна від загальної правоздатності і дозволяє виконувати публічні та правові функції. У правовій науці зустрічається позначення такої правоздатності, яка називається надспеціальною, чи виключною [1, с. 78]. Необхідно зазначити, що правозастосовна практика в нашій державі не відмовляє при визнанні процесуальної правоздатності тим органам адміністрації публічної, котрі не наділяються статусом юридичної особи.

Служби у справах дітей пов'язані з виконавчими комітетами. У відповідності до пункту 5 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» питання безпосереднього затвердження структур органів виконавчих ради належить до конкретних повноважень міських, сільських, селищних рад [38], що, очевидно, має поєднуватися з наданням службам відповідним статусу юридичної особи. Даний підхід має впливати з самого змісту п. 5 даної Постанови Кабінету Міністрів України.

Згідно неї органи місцевого самоврядування мають розробити положення щодо служби в справах дітей. Його основою має бути Типове положення про службу в справах дітей Київської а також Севастопольської міської, обласної, державних адміністрацій та Типового положення про службу у справах дітей районної та обласних, у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій. Тобто маємо надати відповідним названим службам статусу юридичної особи [35].

3.2. Шляхи підвищення ефективності діяльності органів та служб в справах дітей на місцевому рівні

Звернемо увагу на той момент, що в 2015-2018 роках компетенція органів місцевого самоврядування проявила значні зміни в сфері забезпечення прав дитини. Так, зокрема в Законі України «Про охорону дитинства» встановлювалося, що в органах місцевого самоврядування має

забезпечуватися здійснення державної політики в галузі охорони дитинства, розробки та здійснення регіональних та галузевих програм щодо поліпшення становища дітей, підтримки сімей, які мають дітей, вирішення ряду питань в цій галузі. Особлива увага приділялася розвитку мережі навчальних закладів, що мають забезпечувати охорону здоров'я, соціальний захист, та навчальних закладів позашкільного типу, яких діяльність спрямована на організацію відпочинку, дозвілля та оздоровлення дітей, посилення їх технічної та матеріальної бази [43].

Органи місцевого самоврядування також мають вирішувати цілу низку питань щодо забезпеченню прав дітей, встановлення опіки й піклування, формування комплексу передбачених законом умов щодо виховання дітей, які через смерть батьків або позбавлення їх прав, наявності різних хвороб батьків або з інших причин позбавилися батьківського піклування.

Також в їх компетенції є питання по захисту майнових та особистих прав й інтересів дітей; організація безкоштовного харчування дітей сиріт а також дітей, які позбавлені піклування батьків, дітей, які мають особливі освітні потреби та ті, що здійснюють навчання в спеціальних та інклюзивних класах а також що навчаються в 1-4 класах загальноосвітніх навчальних закладів із складу сімей, котрі отримують допомогу у відповідності до Закону України «Про соціальну державну допомогу малозабезпеченим сім'ям». Працівники органів місцевого самоврядування можуть здійснювати забезпечення пільгового проїзду вихованців, учнів, студентів безпосередньо до місця де вони навчаються і назад додому у порядку та тих розмірах, які органи місцевого самоврядування визначають, та передбачати на це конкретні видатки з бюджетів місцевих громад. Також органи місцевого самоврядування можуть вирішувати питання щодо надання пільг й державної допомоги сім'ям з дітьми а також дітям у відповідності до законодавства. Спеціалісти міських та сільських рад

можуть контролювати стан дотримання порядку в ігрових залах, відеотеках, комп'ютерних клубах, дискотеках а також інших закладах розважального типу та громадських місцях правопорядку й етичних норм стосовно дітей та ін. [48, с. 90]

Окремо варто зазначити про профілактику соціального сирітства та підтримки потенціалу виховання в сім'ях. Звичайно потребують істотного вдосконалення умови, методики та форми надання послуг соціального плану сім'ям, котрі опинилися у тяжких життєвих обставинах. Відповідно основним пріоритетом в діяльності органів влади на місцях має стати не саме подолання наслідків сирітства, а швидше завчасне, своєчасне виявлення сімей з кризами та допомога їм. Причому йдеться про допомогу не лише в матеріальному плані, а й психологічному, юридичному з використанням інших можливостей з видами допомоги не лише матеріального характеру.

Держава через місцеві державні адміністрації має будувати політику в такому плані, щоб саме сім'я могла насамперед розраховувати на свої можливості. Для цього повинні бути створені необхідні умови (соціальні, економічні, правові тощо). Особливо важливим та досить складним залишається питання щодо захисту житлових та майнових прав дітей. Законодавство України повинно забезпечувати дотримання вимог статті 16 Конвенції ООН про права дитини. Ця конвенція наголошує, що ні одна дитина не повинна бути об'єктом незаконного чи свавільного втручання в її право на сімейне та особисте життя, недоторканість житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність. Дитина повинна мати право захисту від такого втручання або посягання [46]. Захист майнових та житлових прав дітей покладається у відповідності до Сімейного кодексу України на батьків без спеціальних повноважень.

Органи державної влади й органи місцевого самоврядування у відповідності до їх компетенції, визначеної законом, повинні здійснювати

захист житлових і майнових прав та інтересів дітей і осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Основними напрямками роботи служби у справах дітей стосовно захисту житлових та майнових прав дітей мають бути: своєчасне попередження незаконного продажу житла (майна), що належить дітям; відновлення прав дітей на житло (майно); збереження житла (майна) дітей або права на користування житлом у разі передачі їх під опіку (піклування) або влаштування до державних закладів. У рамках такої діяльності повинна здійснюватися профілактична робота, мають проводитись методичні та юридичні консультації, надаватися роз'яснювальна інформація через засоби масової інформації тощо. З метою запобігання випадкам незаконного відчуження майна дітей працівники служб у справах дітей повинні тісно співпрацювати з державними та приватними нотаріусами.

Відмітимо, що місцеві державні адміністрації, як ми зазначали вище, також реалізують цілеспрямовану роботу щодо реалізації та захисту прав дітей в кожному з конкретних регіонів [39]. Проте це все залишається не зовсім достатнім та не відповідає міжнародним стандартам, які є встановлені.

Варто відмітити, що активізація участі громадян щодо реалізації політики забезпечення прав дітей сприяє більш повному представленню інтересів дітей, підвищенню якості й легітимності управлінських рішень, запобігає зловживанню владою а також її бюрократизації, істотним чином сприяє тому, щоб налагоджувався конструктивне співробітництво поміж владою й громадянами. Активність безпосередньої участі громадян в суспільному та політичному житті у значній мірі зумовлюється самим станом політичної культури суспільства. Проте, той стан культури політичної українського суспільства не в повній мірі відповідає стандартам демократії участі, а саме їй притаманна активістська культура.

Пасивна участь громадян в різноманітних формах суспільно-

політичного життя в багато в чому зумовлюється впливом наступних політичних та культурних чинників. Серед них це низька ефективність політична та втрата інтересу населення до політики, недостатній рівень політичної компетентності, невисокий рівень довіри самих громадян як один до одного, так і низький рівень довіри до громадських а також державних інституцій [23, с. 93]. В громадян досить сильно бракує громадянської відповідальності, існують досить стійкі установки патерналістського характеру, домінування орієнтацій екстернального характеру, орієнтація масової свідомості переважно на матеріалістичні цінності та невисока значущість для переважної більшості населення політико-громадянських цінностей. Також й суб'єктність самих представників громадськості в сфері політики держави щодо рівня захисту дитячих прав можна охарактеризувати, переважно, як потенційну [52, с. 78]. Якщо говорити про суспільства з досить розвинутою демократією, то поява ініціатив громадських здійснюється в міру визначення тих проблем, розгляд та вирішення яких поки не входить до безпосередніх функцій держави. Часто лідери громадських рухів та громадських організацій намагаються пропонувати дещо інші способи вирішення проблем, які склалися і які є альтернативами діям влади.

Досить поширеним можна розглянути варіант використання ресурсу громадських організацій для реалізації різних державних програм й соціальних проєктів. Тому, щоб істотно посилити вплив громадськості на реалізацію та формування політики держави, яка спрямовується на захист прав дітей, слід би було створити систему громадянської освіти. Наприклад, можна було б запровадити в навчальних закладах спеціалізовані дисципліни, які спрямовувалися б на формування громадянськості. Можна провести для учнів середніх шкіл позакласні заходи із громадянської освіти; періодично опубліковувати в засобах масової інформації матеріали, спрямовані на ріст загальної

поінформованості щодо демократичного громадянства, інформації про права дітей та здійснення контролю за їх дотриманням.

Варто також, на нашу думку, чіткіше регламентувати повноваження Кабінету Міністрів України в сфері забезпечення прав дитини. Кабмін повинен здійснювати контроль за функціонуванням органів публічного адміністрування безпосередньо в сфері забезпечення прав дитини. Він має постійно взаємодіяти з органами державної влади та органами місцевого самоврядування по питаннях забезпечення прав дитини; до Верховної Ради України має вносити (будучи суб'єктом законодавчої ініціативи) різноманітні проекти Законів України, котрі спрямовані на дотримання прав дитини, цілковитого захисту їх прав й законних інтересів, посилення їх безпекових та статусних аспектів. На мій погляд, тріада повноважень що пропонується є необхідним мінімальним стандартом, що вищий державний орган виконавчої влади має здійснювати в галузі забезпечення прав дитини та якими повинні бути зміни до Закону України «Про Кабінет Міністрів України».

3.3. Притулок для дітей в м. Рожище як суб'єкт публічного адміністрування

У Волинській області, в м. Рожище діє Притулок для дітей, який підпорядкований службі у справах дітей Волинської обласної адміністрації (нині Волинська військова адміністрація). Це заклад соціального захисту, який створений для тимчасового перебування у ньому дітей віком від 3 до 18 років. Основними завданнями притулку є захист соціальний тих дітей, хто позбавлений сімейного виховання і які опинилися в ускладнених житлово-побутових умовах, залишивши навчальні заклади. Заклад створює належні житлово-побутові та психолого-педагогічні умови щоб забезпечити нормальну життєдіяльність дітей, надає їм реалізувати можливість для навчання, праці а також змістовного дозвілля.

Діяльність притулку сфокусована на реалізації принципів гуманності, демократичності, поваги до особистості. Притулок діє на основі Статуту, Конституції України, постанов Верховної Ради України, законів України, указів і розпоряджень Президента України, постанов Кабінету Міністрів, рішень обласної ради, розпоряджень голови обласної ради, голови облдержадміністрації [10; 41].

Адміністрація притулку має повноваження взаємодіяти з органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади, центрами соціальних служб для молоді, закладами а також органами охорони здоров'я. Взаємодія відбувається з органами управління освітою та навчальними закладами, органами правоохоронними та іншими суб'єктами виховальної, профілактичної та лікувально-реабілітаційної діяльності.

Майно притулку є спільною власністю територіальних громад селищ, сіл, міст області, власником якого є Волинська обласна рада. Функцію управління галузевою діяльністю здійснює служба у справах дітей Волинської військової адміністрації [50].

Притулок є закладом неприбутковим і фінансується з бюджету області. В той же час при виконанні покладених на нього завдань Притулок може використовувати позабюджетні кошти, отримані відповідно до чинного законодавства.

До притулку приймаються діти, які: заблукали; яких покинули батьки або піклувальники; які жебракують а місце знаходження батьків не було встановлено. Це діти, які позбавлені піклування батьків (усиновителів) чи опікунів (піклувальників); покинули сім'ю або навчальний заклад; яких уповноважений підрозділ органу Національної поліції вилучив із сімей, де перебування істотно загрожувало їх здоров'ю та життю. Такими категоріями можуть бути діти, котрі втратили постійний зв'язок зі своїми батьками у випадку стихійного лиха, катастрофи, аварії, інших подій

надзвичайного характеру; що не мають постійного місця проживання й засобів до життя, вважаються підкинутими й безпритульними.

Діти самі можуть звернутися за допомогою до адміністрації притулку. До притулку приймаються діти, що відбували покарання у вигляді позбавлення волі на визначений строк, страждають від домашнього насильства або/та вчинили домашнє насильство в різній формі (у випадку неможливості проживання дитини зі своїми батьками, іншими представниками через вчинення домашнього насильства по відношенню до неї чи з її участю та за обставин відсутності контакту між дитиною, яка постраждала від домашнього насильства та дитиною, що вчинила домашнє насильство у різній формі).

Не приймаються до притулку лише ті діти, які знаходяться в стані наркотичного чи алкогольного сп'яніння, хворі психічно з яскраво вираженими симптомами хвороби, а також ті, котрі здійснили правопорушення (йдеться також про домашнє насильство у формі актів насильства характеру кримінального). До таких дій мають бути відомості про винесення компетентними органами або посадовими особами конкретного рішення про затримання, розшук, арешт чи поміщення до приймального-розподільника Національної поліції для дітей.

Щоб прийняти дітей до притулку має бути звернення дитини до адміністрації притулку за допомогою направлення служби у справах дітей конкретної державної адміністрації або виконавчого комітету ради; акт уповноваженого на це підрозділу органу Національної поліції щодо доставлення до даного притулку дитини яку покинули або дитини, яка сама заблукала. Має бути письмове звернення відповідного керівника органу управління освітою конкретної державної адміністрації або виконавчого комітету ради. До притулку може звернутися орган, установа чи організація, на які покладено обов'язки здійснення конкретних заходів

щодо патронажу соціального характеру щодо дітей, які відбували покарання у формі позбавлення волі на визначений строк [50].

Також до установи може письмово звернутися керівник лікувально-профілактичного закладу охорони здоров'я. Прийом дітей і надання їм необхідної невідкладної допомоги надається через притулок цілодобово впродовж всього календарного року.

Всі діти, яких приймають до притулку, мають бути зареєстровані в журналі обліку. При цьому мають заповнюватися обліково-статистичні картки установленої форми. На тих дітей, які прийняті до притулку, заводяться особові справи. В них зберігаються документи щодо віку дитини, дані про її батьків (усиновителів) чи дані про опікунів (піклувальників), або тих осіб, які мають право їх замінювати, має бути довідка про стан здоров'я, спостереження психолого-педагогічного характеру, матеріали про індивідуальну та виховну роботу тощо. Після того як вибули діти з притулку облікові та статистичні картки мають зберігатися в архіві притулку впродовж 15 років.

Які ж умови перебування дітей в притулку? Діти мають право перебувати в притулку впродовж часу, який необхідний для їх подальшого влаштування, проте не більш як 90 діб.

До конкретного терміну перебування дітей в даному притулку не входить період їх перебування на лікуванні, оздоровленні чи обстеженні в закладах охорони здоров'я, а також в період дії карантину, який оголошений органами охорони здоров'я коли є наявним інфекційне захворювання в притулку. Якщо є такі факти, то про них в журналі де здійснюється облік дітей робиться відповідний запис. Коли відбувається повернення дітей з лікувального закладу до притулку, то їх повторна реєстрація вже не провадиться.

Діти, яких прийняли до притулку підлягають обсервації і це має відбуватися відповідно до санітарного законодавства. В разі потреби діти

направляються лікарем притулку на клінічне обстеження та госпіталізацію. Їх поділяються у залежності від віку на групи чисельність яких не має бути більшою як 10 осіб у кожній, розміщуються вони в окремих кімнатах з відповідним забезпеченням харчуванням, спальними місцями, одягом у відповідності до сезону в разі потреби, та комунально-побутовими послугами. Діти повинні перебувати під наглядом педагогічних працівників притулку цілодобово. В той же час діти можуть бути залучені до прибирання приміщень та території притулку. При цьому має бути враховано вік дітей та дотримані правила техніки безпеки, санітарії й особистої гігієни [50].

Навчання дітей, котрі перебувають в притулку, відбувається в навчальних закладах загальної середньої освіти чи мають індивідуальні навчальні програми. Безпосередньо сам порядок перебування дітей, які прийняті до притулку, регламентований правилами внутрішнього розпорядку.

В контексті нашої роботи є важливим показати як взаємодіють різні органи в плані забезпечення в притулку профілактичної, корекційної виховної роботи серед дітей. В даному аспекті фахівці притулку надають інформацію для служби в справах дітей про батьків а також усиновителів чи опікунів (піклувальників) а також про посадових осіб, які зневажливо ставляться до захисту прав й інтересів дітей, провокуючи їх асоціальну поведінку, залишення самовільно сім'ї, закладів навчального типу, що створює, в свою чергу, загрозу їх здоров'ю а також інтелектуальному розвитку. В разі потреби працівники притулку можуть порушувати клопотання щодо застосування до батьків (чи усиновителів) або опікунів (піклувальників) конкретних заходів громадського впливу аж до притягнення їх до адміністративної, кримінальної, або цивільно-правової відповідальності.

Фахівці притулку разом з центрами соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді можуть створювати певні консультаційні пункти при притулках. Метою таких пунктів є надання працівникам притулку, дітям, їх батькам, кваліфікованих консультацій (педагогічних, психологічних, медичних, правових) в залежності від конкретних причин, котрі вплинули на соціальний дискомфорт.

Адміністрація й колектив притулку несе повну відповідальність перед державою та суспільством за те, щоб забезпечувалася охорона прав дитини та її соціальний захист у відповідності із законодавством. Ті працівники притулку, які є винними в порушенні прав дітей чи заподіянні їм у період перебування в притулку різної шкоди, мають нести повну відповідальність, яка передбачена законом.

Дітей повертають у сім'ю за письмовою заявою та зобов'язанням батьків (усиновителів), родичів. При цьому має бути погодження служби у справах дітей) чи опікунів (піклувальників) щодо забезпечення відповідного догляду за ними.

Якщо неможливо супроводжувати дітей, котрі перебувають в притулках за межами області усиновителями, батьками, повнолітніми родичами чи опікунами (піклувальниками) то відповідний уповноважений орган виконавчої влади з питань дітей, служби в справах дітей обласних та міських держадміністрацій мають вжити за місяць заходи по поверненню та влаштуванню їх до регіональних притулків, які розсташовані за місцем проживання (перебування).

Таким чином, органи й служби у справах дітей являються органами влади виконавчої Вони є підконтрольними а також підзвітними відповідно голові обласної, Київської міської державної адміністрації. Окремі територіальні громади з мають дані служби безпосередньо в системі органів місцевого самоврядування. Зокрема в магістерському дослідженні ми аналізували діяльність Притулку для дітей служби у справах дітей

Волинської обласної державної адміністрації. Тобто на даний час відбувається процес фактично повної передачі повноважень місцевих служб та органів у справах дітей безпосередньо органам місцевого самоврядування.

З цього випливає, що реформи в структурах служб мають здійснюватися через створення у всіх без виключення об'єднаних територіальних громадах. Діяльність служб у справах дітей повинна здійснюватися на принципах: застосування в основному методів переконання й виховання, які передбачають вжити примусові заходи лише після того як вичерпані всі інші заходи впливу на поведінку дітей; законності; гласності, тобто має бути систематичне інформування щодо стану справ по захисту прав дітей, недопущення випадків правопорушень серед дітей, робота центрального органу влади виконавчої, яка уповноважена забезпечувати формування державної політики по питаннях сім'ї й дітей, центрального органу виконавчої влади, що має повноваження реалізовувати державну політику в галузі сім'ї й дітей, органу виконавчої влади АРК в сфері сім'ї та дітей, спеціальних закладів й установ соціального захисту для дітей, служб у справах дітей, у відкритих формах державної статистики, засобах масової інформації; повне збереження інформації конфіденційного характеру щодо дітей, котрі вчинили правопорушення і по відношенню до яких застосовувалися заходи профілактики індивідуального типу. Неприпустимими є приниження гідності й честі, жорстоке поводження з ними.

ВИСНОВКИ

Таким чином, державна політика з прав захисту дітей реалізується

через поєднання різноманітних органів, установ, організацій, які взаємопов'язані між собою. Серед них істотне значення мають органи й служби у справах дітей. Констатування публічно-правової природи повноважень служб у справах дітей в той же час показує, що вони вступають в правовідносини не суто від свого власного імені і не виражають суто свої інтереси. Вони є публічно-правовими утвореннями – державними або муніципальними. Наявна відомча вертикаль на всіх організаційних ланках починаючи від місцевої служби в справах дітей до відповідного органу центральної виконавчої влади, яка покликана реалізувати державну політику в справі усиновлення й захисту прав дітей, наголошує на централізованій діяльності даних органів. Така діяльність перебуває під пильною увагою та контролем держави. Вона здійснюється в межах єдиної національної політики в галузі забезпечення прав дітей з регулятивними і одночасно контрольними повноваженнями центрального органу.

Нині при визначенні подальшого курсу децентралізації влади держава хоче перекласти на місцевий рівень, зокрема на органи місцевого самоврядування, окрему сферу відповідальності за напрям дотримання та безпосередньо забезпечення прав дитини. Як результат окремі територіальні громади мають дані служби безпосередньо в системі органів місцевого самоврядування.

Служби у справах дітей, котрі отримали спеціальну правосуб'єктність, здійснюють юридично значимі дії щоб здійснити свою компетенцію. Ті служби, котрі не наділяються органами місцевого самоврядування статусом особи юридичної, реалізують свої публічні та правові функції в сфері ювенальних правовідносин через ряд інших виконавчих органів місцевого самоврядування. Такими є зазвичай виконавчі комітети.

Сам факт того, що за органами місцевого самоврядування визнається

достатня компетенція в сфері забезпечення прав дитини можна розглядати як важливий напрям, що відіграє істотну роль, так як міські, сільські, селищні ради в кожній територіальній і адміністративній одиниці наближені максимально до самих невирішених проблем дитинства й володіють даною інформацією набагато більше, ніж інші органи влади. Не варто залишати поза нашою увагою безпосередню участь громадськості в самій реалізації політики держави в сфері захисту прав дітей.

Служби а також органи у справах дітей можуть діяти за двома базовими моделями. Перша модель це діяльність в структурі органів державної виконавчої влади. Друга – це діяльність в системі органів виконавчої влади безпосередньо місцевого самоврядування. За таких обставин виникає певна проблема. Її суть пов'язана з тією обставиною, що одне й те ж повноваження має здійснюватися органами місцевого самоврядування як безпосередньо самоврядне (власне) повноваження. В українському законодавстві не зовсім чітко розділяються повноваження органів виконавчої влади, які спеціально функціонують на місцевому й центральному рівнях. Порою це має наслідком певну плутанину, перенесення обов'язків з одного органу на інший чи взагалі призводить до виконання досить формально зазначених функцій.

Система органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей – це достатньо розгалужена структура, в якій кожна ланка здійснює свою компетенцію щоб забезпечити права дитини. Ці ланки пов'язані своєю діяльністю з іншими суб'єктами державної політики, спрямованої на захист прав дітей в Україні. Йдеться про Уповноваженого Президента України з прав дитини, Кабінету Міністрів України, судів, органів місцевого самоврядування, органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, Національну поліцію та її спеціальні установи (приймальники-розподільники для дітей), загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації, Центри медико-соціальної

реабілітації дітей, Центри соціально-психологічної реабілітації дітей, спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби, притулки для дітей, соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка), громадськість.

Нагальною залишається потреба удосконалення законодавства та розширення кола суб'єктів в тих регіонах, на які покладатимуться повноваження в сфері реалізації й забезпечення прав дітей. Відповідно місцевими державними адміністраціями мають бути активізовані заходи по підвищенню рівня правової обізнаності батьків та дітей. В рамках вдосконалення професійної майстерності варто організувати навчання й підвищення рівня кваліфікації державних службовців по питаннях, пов'язаних з реалізацією заходів по дотриманню прав дітей у відповідності до міжнародних стандартів та вимог. Необхідно також постійно моніторити й узагальнювати отримані результати щоб покращити ситуації на конкретній адміністративно-територіальній одиниці щоб реалізувати й аналізувати стан дотримання прав дітей.

Доцільно чіткіше регламентувати повноваження Кабінету Міністрів України в сфері забезпечення прав дитини, який повинен здійснювати контроль за функціонуванням органів публічного адміністрування безпосередньо в сфері забезпечення прав дитини. Він має постійно взаємодіяти з органами державної влади та органами місцевого самоврядування по питаннях забезпечення прав дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України: Підручник. Вид. 2, змін. і доп. За ред. Т. Коломоєць. Київ: Істина, 2012. 528 с.
2. Берлач А. Адміністративне право України : навч. посіб. для дист. навч. Київ: Ун-т «Україна», 2005. 472 с.
3. Волощук А., Ярмакі Х., Ковальова О. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї. Одеса: ОДУВС, 2013. 217 с.
4. Дакал А. Державна політика у сфері захисту прав дітей: принципи, завдання та засоби реалізації. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 3 (30). С. 59-65.
5. Деякі питання Державної служби у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2023 р. № 1048. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-derzhavnoi-sluzhby-u-spravakh-ditei-i290923-1048>.
6. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства : статист. збірник / Державна служба статистики України, Київ: 2018. 77 с.
7. Ківалов С. Адміністративне право: навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання). Одеса: Фенікс, 2019. 136 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12119> (дата звернення: 31.03.2024).
8. Коломоєць Н. Механізм адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні. *Приватне і публічне право*. 2008 № 4. С. 45-49.
9. Конвенція [ООН] про права дитини : від 20.11.1989 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 11.02.2024).
10. Конституція України від 28.06.1996 р.: Закон України (в редакції від 03 вересня 2019 р.) № 27-IX від 03.09.2019. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.03.2024).

11. Корецький М. Державне управління в сфері захисту прав дітей. Київ: Вид-во УАДУ, 2002. 260 с.

12. Кривицький Ю. Спеціалізовані норми права в механізмі правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Юрій Віталійович Кривицький. Київ, 2010. 260 с.

13. Кримінологічні проблеми попередження злочинності дітей у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження : монографія / за заг. ред. В. Голіни та В. Ємельянова. Харків: Право, 2006. 292 с.

14. Лабенська Л., Савич В. Права дитини: сучасний стан забезпечення та реалізації в Україні. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 118-122.

15. Лесько Н. Служба у справах дітей як суб'єкт захисту дітей від насильства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2017. Випуск 45. Том 2. С. 26-29. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34127/1/%D0%A1%D0%9B%D0%A3%D0%96%D0%91%D0%90%20%D0%A3%20%D0%A1%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%90%D0%A5%20%D0%94%D0%86%D0%A2%D0%95%D0%99.pdf>

16. Матеріали колегії служби у справах дітей обласної державної адміністрації від 23.04. 2015. URL: http://kharkivoda.gov.ua/content/documents/7/652/Attaches/16558_23_04_2015.pdf (дата звернення: 01.10.2023).

17. Мельник Л. Суб'єкти державної політики у сфері захисту прав дітей. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. №1. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/34.pdf (дата звернення: 11.03.2024).

18. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 роки / О. Бандурка, О. Бондаренко, В. Брижик, та ін.; за заг. ред. О. Бандурки. Харків: Видавництво «Права

людини», 2011. 240 с.

19. Мордань О. Державна політика щодо соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 «Механізми державного управління» / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2015. 20 с.

20. Навроцький А. Уповноважений з прав людини як інституція забезпечення прав дитини: зарубіжний досвід та перспективи впровадження в Україні. *Leges si viata*. 2018. № 1. С. 80-84.

21. Навроцький О. Забезпечення прав дитини в Україні: теоретичні і практичні засади адміністративно-правового регулювання : дис. докт. юрид. наук ... 12.00.07 / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2018. 472 с.

22. Навроцький О. Компетенція окремих органів державної влади у сфері забезпечення прав дитини: сучасний стан та шляхи удосконалення. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 127-131.

23. Навроцький О. Окремі питання взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення прав дитини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 92-96.

24. Навроцький О. Основні форми публічного адміністрування прав дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 141-145.

25. Назарук Н. Розвиток інституту спеціалізованих омбудсманів в Україні. Науковий журнал «Політикус». 2016. Вип. 3. С. 73-79.

26. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова КМУ від 24.09. 2008 р. № 866. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п> (дата звернення: 12.01.2024).

27. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини : Указ Президента України від 11 серп. 2011 р. № 811/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 63. Ст. 2494.

28. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення

змін до Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (щодо удосконалення правового статусу служб у справах дітей)» № 5526 від 12.12.2016. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60697 (дата звернення: 01.03.2024).

29. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів. Наказ Міністерства соціальної політики України № 1256 від 28.12.2015 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/364758__492341 (дата звернення: 18.01.2024).

30. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 11.02.2024).

31. Про електронний реєстр дітей дошкільного віку: Проект Закону України від 20.12.2012 № 1132. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JG0VG00A>.

32. Про єдину електронну систему обліку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, та осіб, які бажають взяти їх на виховання : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 18.11.2008 р. № 4580 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1200-08> (дата звернення: 20.02.2024).

33. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї: Наказ Мінсім'ямолодьспорт України, МВС України від 07.09.2009 р.

№ 3131/386. URL: <http://www.uazakon.com/documents> (дата звернення: 10.01.2024).

34. Про затвердження Порядку ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, та форми індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 18.11.2008 р. № 632. URL: http://www.uazakon.com/documents/date_32/pg_gnntsg.htm (дата звернення: 12.01.2024).

35. Про затвердження типових положень про службу у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2007 р. №1068. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2007-п#Text> (дата звернення: 12.01.2024).

36. Про затвердження типових положень про службу у справах дітей: Постанова КМУ від 30.08.2007 р. № 1700-VII URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1068-2007-%EF> (дата звернення: 20.02.2024).

37. Про Кабінет Міністрів України: Закон України № 1170-VII від 27.03.2014. *ВВР*. 2014, № 22, ст.816 (із змінами внесеними згідно із Законом № 3587-IX від 22.02.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення: 20.02.2024).

38. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 163-XIV від 06.10.98 (із змінами внесеними згідно із Законом № 3603-IX від 23.02.2024). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24, ст.170.

39. Про місцеві державні адміністрації: Закон України № 2419-III від 17.05.2001 (із змінами внесеними згідно із Законом № 3137-IX від 30.05.2023). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 20-21. ст.190.

40. Про національну поліцію: Закон України № 900-VIII від 23.12.2015. *Відомості Верховної Ради*. 2015, № 40-41, ст.379.

41. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (щодо удосконалення правового статусу служб у справах дітей): Висновок Комітету Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму на проект Закону України «Про внесення змін до Закону України № 5526 від 12.12.2016. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60697 (дата звернення: 31.03.2024).

42. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України № 21/95-ВР від 24.01.95 . URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр#Text_2 (дата звернення: 20.02.2024).

43. Про охорону дитинства: Закон України № 2402- III від 26.04.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text_ (дата звернення: 20.02.2024).

44. Про Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 29.07.2009 р. № 4680. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0788-09> (дата звернення: 26.02.2024).

45. Рішенням Уряду створено Державну службу у справах дітей. *Міністерство соціальної політики України*. 29.09.2023 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rishenniam-uriadu-stvoreno-derzhavnu-sluzhbu-u-spravakh-ditei> (дата звернення: 20.02.2024).

46. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947- III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

47. Словник української мови «Академічний тлумачний словник» (1970 – 1980). URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 20.02.2024).

48. Стариченко А. Органи та служби в справах дітей у системі органів публічного адміністрування: питання правосуб'єктності. *Адміністративне право*. 2020. №3. С. 89-94.

49. Стратегія Ради Європи з прав дитини (2016–2021). URL: http://nrada.gov.ua/userfiles/file/2017/Mizhnarodna%20diialnist/CoE%20Strategy%20on%20children%202016-2021_ukr-1.pdf (дата звернення: 20.02.2024).

50. Статут притулку для дітей служби у справах дітей Волинської обласної державної адміністрації. Рожище, 2016 р. 8 с.

51. Ткаленко О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів публічної адміністрації щодо попередження насильства в сім'ї відносно дітей : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2016. 237. 28 с.

52. Трестер Ю. Державні механізми забезпечення безпеки дитини в Україні: організаційно-правовий аспект: дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Київ, 2018. 205 с.

53. У Верховній Раді України відбулися парламентські слухання на тему: «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист». URL: http://rada.gov.ua/news/Novyny/Parlamentski_slukhannya/135857.html (дата звернення: 20.02.2024).

54. Яковлев І. Публічне адміністрування у сфері державної митної справи: термінологічний пошук. *Європейські перспективи* 2015. № 6. С. 119- 125.

АНОТАЦІЯ

Хведчак Леонід Павлович. Органи та служби у справах дітей в Україні як суб'єкти публічного адміністрування. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр». Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування». Освітня програма «Державна служба». Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2024.

У *Вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано її мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічну базу, практичне значення отриманих результатів. Загальний обсяг роботи складає 64 сторінки.

Мета магістерської роботи полягає у комплексному дослідженні органів та служб у справах дітей як суб'єктів публічного адміністрування та розробці практичних рекомендацій щодо їх вдосконалення.

Об'єктом дослідження є державна політика України у справах захисту прав дітей.

Предмет дослідження – органи та служби у справах дітей в Україні як суб'єкти публічного адміністрування.

У Розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження органів та служб у справах дітей» висвітлено стан вивчення проблеми в науковій літературі а також її теоретичні і практичні аспекти. У розділі 2 «Нормативно-правова база діяльності служб та установ у справах дітей» здійснено аналіз нормативно-правової бази, що регулює діяльність та координацію дій окремих державних інституцій в галузі захисту прав дітей. Розділ 3 розкриває проблемні моменти функціонування органів та служб у справах дітей в умовах реформування місцевого самоврядування та визначає шляхи оптимізації взаємодії центру та регіону задля забезпечення захисту прав дітей. У висновках підсумовано результати дослідження.

Ключові слова: служби у справах дітей, установи, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, притулок для дітей.

ABSTRACT

Fedchak Leonid Pavlovich. Bodies and services for children in Ukraine as subjects of public administration. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Work on obtaining the Master's degree. Specialty: 281 "Public management and administration". Educational program "Public Service". Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2024.

The Introduction substantiates the relevance of the research topic, formulates its purpose and tasks, the object and subject of the research, the methodological basis, and the practical significance of the obtained results. The total volume of work is 64 pages.

The purpose of the master's work is a comprehensive study of bodies and services for children as subjects of public administration and the development of practical recommendations for their improvement.

The object of the study is the state policy of Ukraine in matters of protection of children's rights. The subject of the study is children's bodies and services in Ukraine as subjects of public administration.

Chapter 1 "Theoretical and methodological foundations of the research of bodies and services for children" highlights the state of studying the problem in the scientific literature, as well as its theoretical and practical aspects. Chapter 2 "Regulatory and legal basis of activities of services and institutions for children's affairs" analyzes the legal and regulatory basis that regulates the activities and coordination of actions of individual state institutions in the field of protection of children's rights. Chapter 3 reveals the problematic aspects of the functioning of children's bodies and services in the context of local self-government reform and determines ways to optimize the interaction between the center and the region to ensure the protection of children's rights. The results of the study are summarized in the conclusions.

Key words: services for children, institutions, bodies of executive power,

local self-government bodies, shelter for children.